

Az Országos Kéktúra Bódvaszilastól
Boldogkőváraljáig tartó 69,5 km-es szakaszának
tematikus ismertetése és értékeinek bemutatása
földrajzi, történelmi, kulturális és idegenforgalmi
szempontból

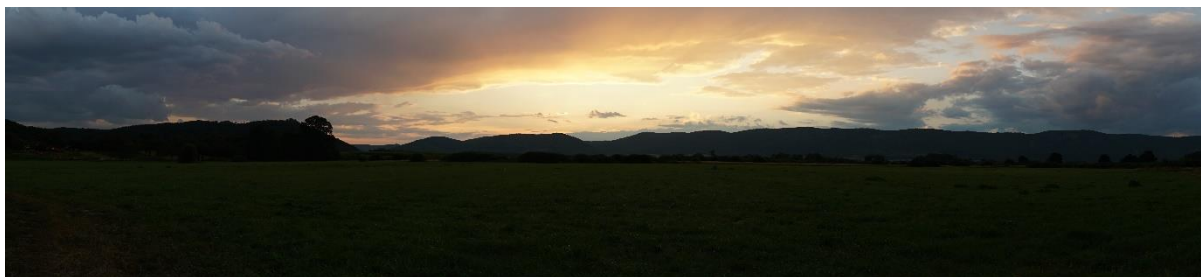
Kallós Gyopár
2020

Tartalom

1. Bevezetés	2
2. Földrajz	3
3. Történelem	4
4. Falvak	5
4.1 Bódvaszilás	5
4.2 Bódvarákó	6
4.3 Tornaszentandrás	7
4.4 Tornabarakony	10
4.5 Rakacaszend	10
4.6 Irota	11
4.7 Felsővadász	12
4.8 Abaújszolnok	13
4.9 Baktakék	14
4.10 Fancsal	15
4.11 Encs	16
4.12 Gibárt	17
4.13 Boldogkőváralja	21
5. Összegzés	23
6. Források	24

1. Bevezetés

A Cserehát dombvidék tágabb határai a Bódva és a Hernád, valamint az északi országhatár által közrezárt terület. A Cserehátról többen úgy gondolják, hogy az a Cserhát-hegység, de ez utóbbi a Mátra és a Börzsöny között terül el. A Cserehát inkább dombságra emlékeztet, legmagasabb pontja nem is éri el a 350 métert.

1. Naplemente a Cserehátban

Jelentősebb ipari és mezőgazdasági tevékenység nélkül Észak-Magyarország egyik legszegényebb vidéke, de természeti értékekben rendkívül gazdag. A falusi turizmus és az ökoturizmus számára kiváló lehetőségeket teremthetne ez az elszigetelt vidék, ha megfelelő infrastrukturális és turisztikai fejlesztések valósulnának meg. A Cserehát vonzerejéhez természeti értékei mellett hozzájárulnak a kulturális örökség emlékei is, kastélyai, templomai és hírességei.

Az Országos Kéktúra (későbbiekben: OKT) kiváló lehetőséget teremthet a fejlesztésre, amely közel 70 km-en keresztül halad végig a vidéken. A túra népszerűsége az elmúlt években töretlenül növekszik, ezáltal sok túrázó keresi fel és ismeri meg ezt a vidéket. Jómagam is ennek keretében ismerkedtem meg vele, egy rokon és baráti társasággal, amelyet követően kezdtem el kutatni a környék látnivalóit, turisztikai szempontból figyelemre méltó érdekességeit, amelyek véleményem szerint a köztudatban nem annyira ismertek.

2. Információs tábla, turistajelzésekkel

Először a vidék általános földrajzát, majd történelmét, végül jelentősebb falvait ismertetném.

2. Földrajz

Legmagasabb pontja a 339 m magas Kecse-pad Irota északi részén, a terület átlagos magassága 250-300 m. A Szalonnai-hegység a tájegység északnyugati részen található, jellemzői a mészkő- és dolomitborítás és a jóval magasabb hegyek: a terület az Aggteleki-karszthoz tartozik, a Rudabányai-hegység folytatása. Legmagasabb csúcsa az 521 m magas Csengő-tető, amelyet adótornya tesz messziről felismerhetővé.

A legősibb kőzetek a Szendrő-Rakacai-rögvidék mészkője és agyagpalája a földtörténeti ókorból. Az ún. rakacai márvány, az északi vonulat átalakult kristályos mészkőve, Rakaszendről nyugatra több helyen is megtalálható, az országút mentén is. Régebben több helyen bányászták is.

A Szalonnai-karszt kőzetei a földtörténeti középkor triász időszakának tengeri üledékéből keletkeztek. A Szalonnai-hegység északi részen találjuk a különleges megjelenésű Esztramos-hegyet, amely barlangjairól, valamint azok cseppkő- és aragonitképződményiről ismert. A Tornai-dombság szirtjei is ezekből a kőzetekből állnak.

A harmadidőszak vulkanikus tevékenységének maradványai az Edelény és Hídvégardó közelében lévő riolittufák. A dombvidék legnagyobb részét a sekélyvizű Pannon-tengerben keletkezett agyagos, kavicsos üledék borítja, valamint az ősi folyóvölgyek lerakódása.

A pleisztocén korban a földkéregmozgások aszimmetrikus völgyeket hoztak létre és a terület kiemelkedett. Vastagabb lösztakaró nem tudott kialakulni a lepusztuló dombhátak üledéke miatt.

A Cserehátban nem alakultak ki nagy barlangok az alapkőzet jellegéből adódóan. Eddig öt barlangot tártak fel, kisebb mészkőrögökben talált hasadékok szűk járatokkal, csak kúszva járhatók. A legismertebb a Hídvégardó határában található 10 m hosszú Komi-lyuk.

3. Történelem

A Cserehát az őskorig visszanyúló, nagyon gazdag történelmi múlttal rendelkezik. Az ezt alátámasztó őskori leletek a Bódva és a Hernád völgyéből származnak, az újkőkori bükki kultúrára utaló emléktárgyak pedig Edelény környékéről. Több tárgy igazolja az ember bronz- és vaskori jelenlétét is, a Sajó, a Bódva és a Hernád völgyében pedig a honfoglaló magyar törzsek tárgyi emlékeit tárták fel. A megye névadója az Edelény melletti borsodi földvár, amelyet Anonymus szerint Bors vezér építtetett. Egykor számos népcsoport élt a környező településeken, erre utaló nevek Ládbesenyő és Tornyosnémeti, további helységnevek pedig arról tanúskodnak, hogy az egykor itt élt Árpád-kori lakosok milyen fajta szolgálatokat tettek a királyi uradalomban: Alsóvadász, Hidvégárdó, Szakácsi, Kovácsi.

A vidéken korábban is főútvonalak haladtak át, fontos megemlíteni a még ma is álló, a történelem során többször újjáépített Bódva hidat Hídvégargónál.

A lakosságnak a biztonságosabb, erdős területeken kellett menedéket találnia a tatárjárás idején, így a vidék elnéptelenedett. Az ezt követő századokban nagybirtokok, egyházi uradalmak és dinamikusan fejlődő mezővárosok alakultak, de a háborús belviszályok is jellemzőek voltak.

A másfél évszázadig tartó török uralom nagyon jelentősen visszavetette a Cserehát környékének fejlődését és népességének az alakulását. A helyzetet súlyosbította Thököly háborúja és a Rákóczi-szabadságharc is, a megrikult lakosság pótlására a birtokosok szláv családokat telepítettek be.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hatása nem érződött a környéken, elkerülték az események. A kiegyezés pozitív hatást gyakorolt a vidék fejlődésére, viszont az I. világháború és az azt lezáró trianoni békeszerződés ismét jelentősen visszavetette és a II. világháborúban is súlyos veszteségek érték a helyi lakosságot és a területet. A háború utáni évtizedekben megkezdődött az iparosítás és a mezőgazdaság átszervezése, amelyek következtében sok fiatal elvándorolt és a térség a falusi lakosság elöregedésével és a falvak elnéptelenedésével néz szembe.

4. Falvak

4.1 Bódvaszilas

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei falu az Edelényi járásban, a Gömör-Tornai-karsztvidéken található az Alsó-hegy széle és a Bódva-völgy határvonalán. Az Alsó-hegy többségében 500 méter körüli dombjai meredeken érkeznek le a nagyjából 160 méteres magasságban húzódó Bódva-folyó völgyébe, nyugat felé pedig a karsztfennsíkról a Kerek-hegyet és a Kónyát láthatjuk. A település Miskolctól 52 km-re északra fekszik, a közelben pedig Bódvarákót, Komjátit és Szendrőt találjuk.

3. A bódvaszilasi vasútállomás épülete

A név eredete:

A *Szilas* szó egy szilfákkal benőtt helyre vezethető vissza, innen a falun átfolyó Szilas-patak neve, a *Bódva* pedig 1905-ben került bele a község nevébe azért, hogy a határán haladó ugyanilyen nevű folyó egyértelművé tegye a település elhelyezkedését, hiszen Szilas nevű községek máshol is találhatók.

Története:

Egy királyi oklevélben 1283-ban említik először a községet Szilas néven. Pár évtizeddel korábban, 1250 körül tőle északra épült az ország egyik legnagyobb kővára, Szádvár, amelynek története során a következő tulajdonosok váltották egymást: a szádvári uradalom, a Tekus család, az Aba család (Aba Amadé és fiai), 1312-ben a király tulajdona lett, majd 1386-ban következett a gömöri Bebek család, a Szapolyai család (az 1400-as évek második fele), majd újra a Bebek család, 1567-ben Schwendi Lázár kassai főkapitány győzelme után ismét a királyé lett Szilassal együtt, majd a 17. században az Esterházy családé lett és maradt a 19. századig. Szádvár 1686-os lerombolása után az Esterházyak kastélyt építettek a templomdombon és újjáépítették a katolikus templomot.

Mivel Torna települést az első és második világháborúk után elcsatolták, Bódvaszilas kétszer is az Abaúj-Torna vármegye Tornai járásának a székhelyévé vált, a második világháború súlyos pusztításai után pedig újjáépítésre szorult.

A település és környékének 57 barlangja 1995 óta az UNESCO világörökség része.

4.2 Bódvarákó

Az egyutcás, a környék népi építészeti jegyeit őrző zsákfalú az Aggteleki-karszt és a Szalonnai-hegység között, az Esztramos-hegy lábánál, a Bódva folyó völgyében található.

A név eredete

Egy 1283-as irat Rákóként említi, amely a rák szó szláv eredetű változata. 1905-ben került be a Bódva előtag a község nevébe és a címerben is mindkét szimbólum látható.

4. A falu határában

Nevezetességek

Korábbi temploma helyére 1803-ban épített egy római katolikus templomot a Keglevich család. A település 8 barlangja az UNESCO világörökség része.

A Bódva árterében ritka növényfajok lelhetők fel: a mocsári kockásliliom, a leánykökörcsin és a tavaszi kankalin.

Martonyi pálos kolostorrom

Különleges műemléknek számít a magyarországi pálos szerzetesrend 1341-ben alapított, építészetileg a legjobb állapotban fennmaradt remeke. Az alapítók Martonyi nemesek, Tekes fiai voltak, 1347-re készült el, 1399-től a Szalonnai család tulajdonába került és 1411-ben János, egri segédpüspök szentelte fel a szentély 3 oltárát. Az egyhajós templom 26,5 m hosszú és 12,5 m széles.

5. A martonyi kolostorrom

*6. A martonyi
kolostorrom ablaka*

A törökdúlás után lakhatatlanná vált az 1550-es évektől és ezzel véget ért a rend virágkora is. A török kor végére összesen 6 kolostor maradt fenn, de mivel II. József felszámolta a rendet a 18. század végén, bezártak a kolostorok is.

Hosszú szünet után lengyel segítséggel 1989-től működik ismét a pálos rend. Ma Magyarországon 4 rendházban 269 szerzetes él.

4.3 Tornaszentandrás

Fekvése:

Az Edelényi kistérség északi részén, a Szalonnai-hegységben csodálatos természeti szépségű környezetben fekvő település Miskolctól 67, Edelénytől 30, Tornanádaskától 6 és Komjátitól mindössze 4 km-re található, közel a magyar-szlovák határhoz, ahol a Bódva folyó átlépi azt.

Földrajzi adottságok:

A falu közelében találjuk a különleges alakú Esztramos hegyet, amely a lumnitzer szegfű egyedüli élőhelye, de találhatunk itt olyan növényritkaságokat is, mint a felvidéki kökőrcsin és a sziklai boróka. Különlegessé teszi a környéket a tornai hegyek vonulata az ugyanilyen nevű várral és a templomdomb lábánál húzódó Bódva-völgy. A folyó bal partján álló dombon láthatjuk a Szent András plébániatemplomot.

Mivel a terület felét erdő borítja, az egész környék tökéletes választás kirándulásokra, szabadtéri programokra és sportolásra tiszta levegője és páratlan szépsége miatt.

Nevének eredete:

Temploma védőszentjéről, Szent Andrásról kapta a nevét Tornaszentandrás, a Torna előtag pedig az egykori vármegye nevére utal.

Története:

Esztramos barlangjaiban őskori leleteket találtak, ez bizonyítja, hogy a környéken már az őskorban is laktak. Maga a település honfoglalás kori, nevét egy 1283-ban kiadott adományozó okiratban említik először. IV. László király ekkor adományozta az akkor még Szentandrásnak hívott falut Bengrének, Vid fiának. Középkori lakói cseh vagy délnémet származású hospesek, azaz külföldi telepesek voltak, származásukra utal a Szent András tiszteletére felszentelt római katolikus templom. Stílusa 12. századi román, kettős szentélye az akkori délnémet és cseh bányavidékek építészeti jellegzetességeit hordozza, amely hazánkban egyedi. Szent András az ottani bányászok védőszentjének számított, ezért szentelték fel a templomot az ő tiszteletére.

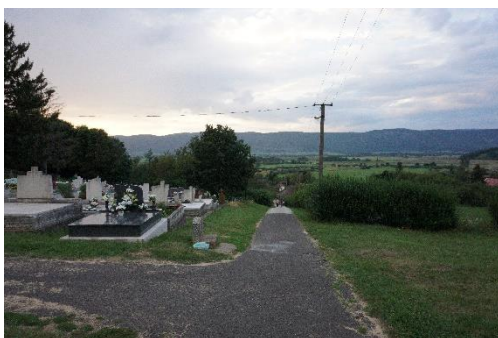

7. A tornaszentandrási templom kettős hajója kívülről

8. A tornaszentandrási templom kettős hajója belülről

Szentandrás a Bebek birtok egyik központjaként működött és egy 1388-ban kelt oklevél helyi lakosként említi Bebek Detre nádor tiszttartóját. A szádvári vár 1410 körül került a Bebek család tulajdonába, sorsa évszázadokon át összeforrott az uradalomával. Bebek nádor fiainak már 20 portáját említi az 1430-ban kelt összeírás. 1576-ban a törökök felégették a falut, szinte teljesen elnéptelenedett és csak 1730 körül sikerült benépesíteni a Felvidékről betelepített vas-

9. Kilátás a falura a templomtól

bányászcsaládokkal. Temploma is romosan és gazdátlanul állt több mint 150 évig, a freskókon ábrázolt szentek arcain láthatók a török pusztítás nyomai. Az 1600-as évek több összeírása csupán néhány házról tesz említést. A terület 1730-as évektől zajló benépesítése az Esterházy családnak köszönhető. A 17. század végén a szádvári uradalom (vele együtt Szentandrás is) az ő tulajdonukba került,

és mivel az Esztramos-hegy biztosította a megélhetést a bányászcsaládoknak, be tudták velük népesíteni a környéket. A bányászati tevékenység egészen 1996-ig volt folytatható, az ekkor

történt végleges bányabezárás jelentősen súlyosbította a térséget egyébként is sújtó munkanélküliséget.

Gazdasági élet:

A sok családnak évtizedeken át munkát adó Esztramos mészkőbánya bezárása a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei ipar tönkremeneteléből következett. Menekülő útvonal lehetne a

10. Az egykori mészkőbánya maradványai

mezőgazdasági termelés, de gyenge minőségű a földterület, így nem versenyképes a gazdálkodáshoz. A településen működő néhány vállalkozás a szolgáltatás területén működik, de nem képes munkát biztosítani az itt élők többségének. A legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat, amely egyre szélesebb réteget próbál bevonni a

munka világába a közmunkaprogrammal helyben. Más városokba nehezen megoldható az eljutás, így azok nagyon távolinak tűnnek.

A település és a környék gazdasága erőtlen, egyre inkább elnéptelenednek a falvak, gyengülnek a közösségek, idegenkednek a változásoktól és erősödik a szegénység.

A környék nagy kiterjedésű erdői lehetőséget biztosítanak a fafeldolgozásra és a melléktermékek hasznosítására. Az Esztramos hegyet ki lehetne aknázni turisztikai attrakcióként beleértve az egykori bányát is. A hegyekben források fakadnak, ezek vizét lehetne palackozni vagy fürdőt építeni a lehetőségre. Jobban lehetne népszerűsíteni a település és környékének a turisztikai értékeit.

Tornaszentandrás ugyan nincs rajta az OKT útvonalán, de mivel a helyi Bíbor vendégházban szálltunk meg, itt volt lehetőségünk helybeli lakosokkal személyes kapcsolatot kialakítani.

4.4 Tornabarakony

A község története az Árpád-korig nyúlik vissza. Akkoriban vasművesek lakták, falujukat a „kovácsműhely vagy kovácstűzhely” jelentésű szláv eredetű *vihne* szóból *Vihnicen*ek hívták. A környéken több helyen láthatunk kohósalak maradványokat és a salakról elnevezett közeli Slokk-tető is az ősi vasmesterségre utal. *Barakony fia, János* tulajdonába került a tatárjárás után elnéptelenedett szomszédos település, Kovácsi az 1280-as években, majd az 1300-

11. A falu határában

as években Barakony is a családé lett és maradt is a 17. századig. A *Barakon* elnevezéssel először egy 1427-ben kelt oklevélben találkozunk. A 18. században a Gyulai család birtokába került. A török uralom alatt feldúlt, elpusztított falut később Kárpátaljáról betelepített ruszin görögkatolikus jobbágyokkal népesítették be. A 18. században épített görögkatolikus templom ikonosztáza csodálatra méltó. A 20. század elején Barakony a Tornai járáshoz került, ekkor kapta a Torna előtagot. A környék falvaihoz hasonlóan Tornabarakonyt is súlyosan érinti az elvándorlás. Az így üresen maradt házakat nyaralókká alakítva próbálják vonzani a turistákat.

4.5 Rakacaszend

Eredetileg *Szend*-nek hívták, amely az ősi magyar *Zem* (azaz szem) szóból származhatott és 1274-ben *Zenth* néven említették először. Mivel a Rakaca patak átfolyik a falun, így később megkapta ezt az előtagot.

Maga a község már a 13. századtól létezett, de temploma csak a 14. századra épült meg. A középkorban a falu a Szendi család tulajdonába került, akik felvették a nevét. IV. Béla fia, István király Szádvár akkori kapitányát Tekus ispán fivérét, Bácsot 1264-ben hűtlen árulónak minősítette és az egész családot megfosztotta a vagyonától. A birtokokat IV. László király juttatta vissza Tekus fiainak 1273-ban. Néhány évtized múlva Szádvár Aba Amádé kezére került és a király csak 1312-ben tudta visszaszerezni. Egy oklevél szerint 1335-ben a Kovácsi család lett Rakacaszend tulajdonosa. A török hódítás alatt elpusztult, de annak végeztével újra benépesült és a későbbi tulajdonosok között találjuk a Lórántffy és a Rákóczi családokat.

4.6 Irota

A Miskolctól 40, Edelénytől 18 km-re a Cserehát szívében található zsáktelepülés csak Lak felől közelíthető meg.

Nevének eredete:

Először 1320-ban említik Irata néven. Ez az elnevezés valószínű a cseh vagy lengyel Jarota személynév magyarosított változata. Egy másik elmélet azt állítja, hogy Irota a magyar írt ige származéka és erdőirtót jelent. Az egykori Irata név később átalakult és idővel lett belőle Irotha, majd végül Irota.

Története:

1450 körül Koriatovits Tivadar telepítette ide az első rutén lakosokat erdőirtás céljából. A 15. században Thezéri László tulajdonában állt, majd a következő birtokosoké lett: Bekények, a Vajai család, a Tókos család, a Bebekek, a Herényiek, a Hangácsiak és a Nádasdiak. A törökök elpusztították a települést, az elnéptelenedett, sokáig csak pusztá volt. A 17. században sikerült csak újra benépesíteni, amikor a Rákócziak birtokolták. A családból származó első helyi földesúr Rákóczi Zsigmond lett, aki nem engedte megadóztatni a lakosságot. Őt I. Rákóczi György követte, majd II. Rákóczi Ferenc kezére már a felsővadászi uradalomhoz tartozó Rákóczi-birtokként került. Az 1711-es szatmári béke után gróf Illésházi Miklós kancellárnak adta a kincstár, majd Meskó Jakab kapta meg a kamarától. Ezt követően megint egy jelentősebb rutén betelepítés következett a megfogyott lakosság pótlására. A betelepítettek első iskoláját (egyházi) egy parasztházban rendezték be és 1886-ig oroszul tanítottak.

A 19. századi birtokos, Kálnay József Vay Ábrahámnak adta el a birtokot. A két világháború között görögkatolikus elemi népiskolával rendelkezett Irota, 1950-ig a laki körjegyzőséghez tartozott, utána önálló lett, majd Szakácsi társközsége, 1976-tól Lak társközsége. A rendszerváltást követően 1989-től önálló, körjegyzőségi központtal rendelkező község lett.

A lakosság jelentős részét adó görögkatolikus hívek számára 1846-ban épült fel a kőtemplom, előtte csak egy fából készült templom szolgálta a hívőket. A lakók jelentős anyagi áldozattal járultak hozzá a templom építéséhez. Az eredetileg parasztházban működtetett egyházi iskolát 1890-ben váltotta fel egy modernebb épület, 1938-ban pedig egy még újabb. Az iskolát

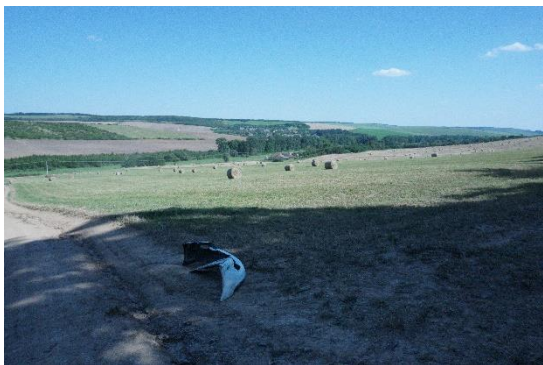
1948-ban államosították, 1977-ben pedig körzetesítették a környező falvak iskoláit; azóta az általános iskola a szomszédos Lakon működik.

A fejlődés útján:

A falu a rendszerváltást követően indult fejlődésnek. Ekkor épült ki a telefonhálózat, megépült a ravatalozó, korszerűsítették a közvilágítást és kézművesházat nyitottak a főtéren a Cserehádi Településszövetség támogatása révén. Ugyanakkor ottjártunkkor, amikor a falu kisboltja iránt érdeklődtünk, azt a választ kaptuk egy helybeli lakostól, hogy az már tíz éve bezárt.

4.7 Felsővadász

A Belső-Cserehát észak-déli völgyében, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Szikszói járásában Miskolctól 40 km-re található település a Vadász-patak mentén terül el.

12. Felsővadász felett

Története:

A mai település közelében található balmazdombi pogány vár feltárása során neolitik- és bronzkorból származó régészeti leletek kerültek elő, amelyek arra utalnak, hogy Felsővadász már az őskorban is lakott volt. Ezek a leletek ma a kassai múzeumban tekinthetők meg. A helyi királyi birtokot a honfoglalás után *Felwodoz Superior Vadas*-nak

nevezték el. Itt és Alsóvadászon is királyi vadászokat telepítettek le, így alakult ki később a falu neve. Miklós zólyomi ispán IV. Lászlótól kapta meg adományként 1279-ben, ekkor említik először. Ekkor vette fel a család a Vadász vezetéknévét. A Vadászi család kihalása után a 15. században a Perényiekhez került a birtok, majd a Bogátradvány nemzetségbeli, Rákócról származó testvérpár, Ferenc és Zsigmond (a fejedelem nagyapja) vette meg 1517-ben 3000 aranyforintért. A Rákóczi család ezen ága megkülönböztettképpen viselte a Felsővadászi vezetéknévét is. A család erősített várkastélyt is épített, amely mellé 1740-ben megépült a Szent József templom. 1567-ben Hasszán pasa megostromolta és felgyújtotta a kastélyt és feldúlta a falut, amelynek a lakossága elvándorolt. Néhány évtizeddel később Rákóczi Zsigmond újjáépítette a falut és a kastélyt, a lakókat pedig protestáns hitre térítette. A

következő évszázadban Felsővadász az erdélyi fejedelmeket adó Rákóczi dinasztia névadó birtoka maradt. II. Rákóczi Ferenc a falu plébániájának ajándékozott egy szarvasbőrből készült miseruhát 1707-ben. A kastélyt 1713-ban elkobozták II. Rákóczi Ferenctől és királyi adományként Meskó Jakabé lett. A szabadságharc után ruszinok telepedtek le és terjedtek el a környéken, görögkatolikus templomuk 1750-re készült el, melyet egy szélvihar 1860-ban tönkretett. Helyére építették fel a Kisboldogasszony templomot 1864-ben.

A 19. század elején Vay Ádám vásárolta meg a kastélyt a Meskó családtól és az a Vay család tulajdonában maradt 1945-ig. Későbbi átépítés során nyerte el mostani, romantikus stílusát. A második világháború után általános iskola működött benne.

1871-ben kezdte meg működését a posta, 1896-tól pedig mezővárosként említik, amely azt jelenti, hogy heti piacokat tarthatott.

1976-ban alapították a II. Rákóczi Ferenc Mezőgazdasági Termelőszövetkezetet, de a rendszerváltás után gyengült és jogutód híján megszűnt.

4.8 Abaújszolnok

A község nevével először egy 1256-ban kelt oklevélben találkozunk, ekkor Zonuknak hívták, ami azt jelenti, hogy szolnoki nemesek földje. Régebben Abaúj vármegyéhez tartozott, neve is az Aba nemzetségtől, illetve az általuk épített vártól származik. A török uralom idején elnéptelenedett, 1640-től pusztaként tekintettek rá, II. Rákóczi Ferenc népesítette be ruszinokkal a 18. században, de a 19. századra elmagyarosodott. Jelenlegi nevét 1905-ben kapta. A 20. században a lakosság száma csökkenni kezdett, mert a trianoni döntés során

13. A felbukkanó abaújszolnoki templom

a térség peremvidékké vált és ez kedvezőtlenül befolyásolta a fejlődését, azonban az 1990-es

évektől lassú növekedés látható. Fő látványossága az 1895-ben épült görögkatolikus templom, amely egy különleges ikonostázzal büszkélkedik.

4.9 Baktakék

Fekvése:

A település a Száraz-völgy középső részén, a Cserehát központjában található az Észak-borsodi karszthegység és a Hernád folyó völgye közé beékelődve. A településen 4 irányból haladnak át közlekedési útvonalak. A Hernádba több patak és csermely ömlik, ezek közül Baktakéken a Vasonca-patakot találjuk meg. A környező dombság legnagyobb részén szántóföldeket látunk.

Története:

Baktakék két település, Bakta és Százazkék egyesítésével keletkezett 1950-ben. A település részein ma is gyakran használják mindkét korábbi nevet, Bakta a Gagyvendégi elágazásig tart.

Bakta: Bakta (Csősz) eredeti Árpád-kori település, nevét először egy 1272-ben kelt oklevélben említik Chewzbakta-ként. Ekkor a nyugati rész a tornai királyi uradalom birtoka volt, csőszök lakhelye, ahogy a neve is mutatja. 1272-ben IV. László a királyi szervienteinek adta, így az új birtokosok Liese fia István és Benedek fia Chowka lettek.

Százazkék: a másik tagközség, Százazkék eredetileg királyi birtok volt, majd a 16. században a Perényi család tulajdonába került. A törökök elpusztították és csak a 18. század végén sikerült újra benépesíteni görögkatolikus ruszinokkal. Temploma 1816-1820-ig épült késő barokk stílusban. Berendezése a korábban itt állt fatemplomból származik, amelyet a feltételezések szerint egykor a ruszin betelepülők hoztak magukkal. Ikonjai és körmeneti keresztje 17-18. századi, Galíciából származik. Az itt lakók többsége most is görögkatolikus, de időnként római katolikus istentiszteleteket is tartanak a templomban.

A fenti két település egyesítéséből létrejött Baktakék falunak van polgármesteri hivatala, orvosi és fogorvosi rendelője, művelődési háza (korábban mozi volt), egy jól felszerelt könyvtára, óvodája és körzeti általános iskolája, amelybe 95 % roma származású gyerek jár 7 településről. A tanulók többsége halmozottan hátrányos helyzetű.

A falut mindössze 830 fő lakja (2019), az elöregedés veszélye fenyegeti. Kevés a munkahely, a Termelő Szövetkezet, az egykori legnagyobb foglalkoztató több mint tíz éve tönkrement. Az utóbbi években alapítottak egy sócsomagoló- és két szikvízüzemet, amelyek enyhítették a munkanélküliséget, de a sócsomagoló megszűnt. Helyén először alakult egy cipőáruház, majd bútorokat tároltak az épületben, manapság pedig a Bio Balls Hungary Kft. gyártó- és csomagolórészlegének ad otthont.

A 2004-ben létesült víztározó nemcsak új munkalehetőségekkel segítette a környéket, hanem a környező földekre telepített gyümölcsösöket is szolgálta, de sajnos a tulajdonos vállalat csődje miatt megbukott a vállalkozás.

4.10 Fancsal

Fekvése:

Az Encsi járás-beli 300 fős község Miskolctól 40 km-re északkeletre, a Cserehát keleti részén található.

Története:

V. István király felesége Aladár nevű tárnokmesterének adományozta Fancsalt több más faluval együtt 1262-ben, innentől jegyzik létező településként. Néhány évvel később bíráskodási kiváltságot kapott 1275-ben.

A török hódoltság ideje alatt elnéptelenedett, majd 1720-tól a Szemere család élesztette újra azáltal, hogy evangélikus vallású tótokat telepített be. Segítségükkel a község a cserehádi evangélikus vallásúak központjává vált. 1780-ban a község római katolikus templommal gyarapodott Grassalkovich Antal herceg jóvoltából, majd 1786-ban megépült az evangélikus templom is.

Hagyományőrzés:

Fancsal évszázadokon át régi kézműves mesterségekből élt, pl. fafaragás, cirokseprű-kötés, kerekgyártás, kenderfonal- készítés és szövés. Ehhez a kendert a falu határában lévő földeken

termesztették és még ma is kenderföldként említik a területet. Több helyi portán őrzik még a rokkát is.

Mezőgazdaság:

A helyi Egyetértés Termelőszövetkezetet 1959-ben alapították, melynek fő termékei a falu címerében is megtalálható kajsziabarack és alma voltak.

Itt található a csereháti térség legnagyobb egybefüggő szőlőterülete, amelynek terméséből leginkább asztali borokat készítenek.

Egy különlegesség:

Innen ered a *fancsali képet vág* szólás, amelynek története a következő: A falusiak egy fakeresztet állítottak rajta Krisztussal, de a felállításának napján hatalmas vihar kerekedett, teljesen tönkretéve a termést. A helyiek ezen úgy felháborodtak, hogy megrongálták Krisztus arcát.

4.11 Encs

Fekvése:

A 6254 fős lakosságú város Miskolctól északkeletre, a Hernád folyó völgyében, a Cserehát és a Zempléni-hegység által határolt területen található és az Encsi járás székhelye.

Története:

Régészeti feltárásokból arra lehet következtetni, hogy ezen a helyen már 6000 évvel ezelőtt is állt település. Az államalapítás után Újvár vármegyéhez tartozott, 1219-ben említik először Hensy néven. A 14. században a tornai váruradalomhoz tartozott, de fejlődésnek csak a 16. században indult. Miután Eger elesett, a török zaklatta a helybelieket, magas adókat vetett ki rájuk, így azok elmenekültek és elnéptelenedett a falu. A Rákóczi-szabadságharc alatt (1703–1711) a felvidéki hadjáratok táborhelyeként szolgált. Néhány évvel később, 1720-tól Kassa környékéről betelepült családok népesítették be.

Az igazi fejlődést azonban a vasútépítés hozta el Encs számára 1860-ban. Ennek köszönhetően 1890-re lakosainak száma elérte az 1000 főt. A trianoni békeszerződés Abaúj-Torna vármegyét kettészakította, a város annak magyar területén maradvá járási székhely lett és töretlenül fejlődött évtizedeken át. Az 1960-as és 70-es években több szomszédos járás és község hozzacsatolásával először nagyközség, majd 1984-ben város lett.

A város és környékének nevezetességei:

- Abaújdevecser: Szent István barokk stílusú római katolikus templom, 1751
- Barokk római katolikus templom a munkás Szent Józsefnek szentelve, 1785
- Fügödi református templom, 1870
- Görögkatolikus templom, 1996, tervezte Bodonyi Csaba
- Evangélikus templom, 2005, tervezte Simon Viktória
- Anyukám mondta étterem, amely a *Gault & Millau Magyarország Év Étterme 2014* címét nyerte el

4.12 Gibárt

Fekvése:

Encstől 3 km-re keletre, az Abaúj-Torna vármegyében, a Gönci járásban található. A Hernád folyó bal partján épült települést szinte kettészeli a folyó. Központjához közel halad a 39-es főút, amelyet a folyó bal partján Dózsa György útnak, a jobb parton pedig Kossuth útnak hívnak.

Története:

A környéken 4. századbéli élet nyomaira bukkantak, e korból a következő tárgyakat találták: vaskard, vaskés, kardok és lándzsa. A 11. és 12. századi életre utalnak a községtől délre fekvő Várdombon feltárt leletek. Egykor itt állt a Gata nevű földvár, amely a környékbéli földvárrendszert kötötte össze Boldogkőváraljával. A földvár lakói különleges módon építették lakásukat: köralakban hajlítható faágakat szúrtak le a földvár talajába, ezek felső végét csomóba kötötték és az így kapott kúpalakú vesszővázat agyaggal betapasztották, majd tűzzel kiégették. A késő kőkori földvár nyomai még ma is fellelhetők. Valószínű kővár is állhatott

ezen a helyen, de azt a lakosság széthordta. A földvár alatt elterülő Gata völgyből származik az az összehajlított vaskard, amely ma a Kassai Múzeumban látható.

Gibártot először 1290-ben említik oklevelekben Gybart néven, amikor a Gibárt család tulajdonába került. 1406-ban történt kihalásuk után több birtokos család váltotta egymást az évszázadok során. Maga a Gibárt név személynévből keletkezett és még ma is használatos fiú keresztnévként.

A Hernád termékeny völgyében, a Hegyaljára vezető országút mentén fekvő település 1851-ben 65 házból állt és 350 fő lakta, többnyire magyarok és református vallásúak. A Hernádon átvezető vashidat éjjel villanyos lámpákkal világították ki. Ezt követően megkezdődött a zsellérek és mezei munkások kivándorlása Amerikába és jelentősen csökkent a népesség. A falu al- és felvégre oszlott, középen állt a református templom. Körjegyzői székhely volt postával, malommal, mészárszékkal, kovácsműhellyel, fűszerkereskedéssel, két korcsmával és villanyteleppel, amely nemcsak a falu lakóházait világította meg, hanem Szerencset és még további néhány községet, valamint a tulajdonos, Harkányi János báró birtokán működtette a mezőgazdasági gépeket is.

1870-ig a Hernádon túl fekvő földek többsége rét volt. A falu közelében található Hernád-gát keskeny, így nem tudott elég gyorsan levonulni a tavaszi árvíz, de 1874 után kiszélesítették a zúgót.

A Hernádon a 19. században már vízimalom működött, amelynek helyére a 20. század elején vízerőművet építettek.

1984-ben a községet Encshez csatolták és 20 évig a város részét képezte. Ez idő alatt a következő fejlesztésekre került sor: kiépült a vezetékes vízhálózat, közutakat kaptak az utcák, bekötötték a vezetékes telefonokat, mindenki számára elérhetővé vált a földgáz, kiépült a szennyvíz-hálózat és felépült a ravatalozó. A temető területe egykor a Tarnóczy család tulajdonát képezte, ők ezt a falunak adományozták temetkezés céljára.

A 2006-os népszavazást követően 20 év után újra önállóan működik a település.

Gibárt címere és zászlója:

A település címere egy álló katonai pajzs, amelynek kék mezőjében egy griffmadár látható, a pajzs alatt pedig egy szalag GIBÁRT felirattal. A griffmadár az Árpád-kor 108 nemzetsége egyikének, a Tomaj családnak a címerállata, a Szent-Imrey család pedig a Tomaj nemzetségtől származik. A madár a család, mint egykori tulajdonos beleegyezésével vált a falu jelképévé. A címer ezüst hullámsávja maga a Hernád folyó.

A zászló téglalap alakú, amelyben a község címerét fehér alapon helyezték el GIBÁRT felirattal. Három oldalán nemzeti színű szalag szegélyezi.

Turistahívogató:

Abaúj vármegye történelmi, neve Aba nemzetségtől, valamint az általuk épített Abaújvárról kapta. Ez a csodálatos vidék Trianon előtt az ország középső részén helyezkedett el, azt követően peremvidékké vált. A vármegye az Északi-középhegység három kisebb tájegységét nyújtja az ide látogatóknak: a Cserehátot, a Hernád-völgyét és a Zempléni-hegységet. A Cserehátot szelíd lankák jellemzik, a Hernád-völgye változatos, a Zemplénben pedig tiszta erdei patakokat és lenyűgöző bérceket és völgyeket találunk. Gibárt környékén színvonalas és különleges kirándulóhelyeket talál a turista, pl. az Aranyosi várrom, Boldogkő vára, a boldogkőújfalui kőtenger és a regéci várrom. A kastélyok, templomok, kúriák és műemléktemplomok mellett érdemes említést tenni olyan helyi jellegzetességekről, mint az abaúji keresztszemes hímzés, a gönci hordó és a kertészeti kultúra.

A Gibárti vízerőmű:

Az erőművet 1901-ben tervezték, 1902-ben építették és 1903-ban helyezték üzembe báró Harkányi János földbirtokos kezdeményezésére. Magyarország első olyan vízerőművét, amely váltóáramot termel és még ma is az eredeti fő alkatrészeivel üzemel, a Hernád folyó jobb partján a gát mellett haladva találjuk. Az ipari műemléket egy korábban itt állt vízimalom helyére építették, így adott volt már a malomárok és nem volt szükséges külön üzemvíz csatornát építeni.

14. A felhajtás alatt álló gibárti vízerőmű

15. A Hernád folyó

A Taktaharkányból származó Harkányi János báró külföldön folytatott tanulmányait itthon kamatoztatta és remek karriert futott be gazdasági és politikai téren is. 1882-ben átvette apja Zemplén megyei birtokának vezetését, ménest alapított és mintagazdaságot hozott létre. Elnöke volt a Magyar Cukoripari Rt.-nek, Ganz-féle Villamossági Rt.-nek és a báró Stühmer-Cukorgyári Rt.-nek is. Ezen sikerei nehezen voltak összeegyeztethetőek a politikai kinevezésekkel, 1902-ben le is kellett mondania képviselőházi mandátumáról, de 1903-ban a király kinevezte a főrendiház örökös tagjává. 1913-ban a Tisza-kormány kereskedelemügyi miniszterévé nevezték ki, de Tisza István lemondásával ő is megvált tárcájától 1917-ben.

A vízerőmű elsődleges célja a Harkányi uradalom energiaigényének a kielégítése volt, de jutott a gibárti áramból a településnek, a környező falvaknak és a távolabbi Szerencs cukorgyárának is. Maximális vízmagassága 4,4 m, vízátfolyása 18 m³ másodpercenként, vízmennyisége ingadozó. Területe 40.423 m², legnagyobb teljesítménye 500 kW, legkiválóbb vízhozamát 1938-ban érte el, az ekkor elért maximális termelés 3.485.700 kWh-t tett ki. A vízerőmű a következő részekből áll: a Hernád medrében épült duzzasztómű, árapasztó, a két műtárgy között létesült árapasztó-surrantó, üzemvíz csatorna, a rá telepített gépház és gépi berendezések.

Az üzemvíz csatornát békési kubikusok építették, mindkét partját vesszőfonattal védték a kimosás ellen. A turnibaaknak 3 m szélesek, előttük 2-2 darab 3 m széles zsiliptábla található. Ezeket eredetileg kézzel működtették, ma már viszont távvezérléssel, villamos motorok segítségével. 1999-ben acélszerkezetű táblákkal váltották fel az elkorhadt zsiliptáblákat. Ezek mozgatása távvezérelt és 2001-ben térfigyelő kamerarendszert is kiépítettek.

Fődarabjait és olaj perselyben futó tengelyeit soha nem kellett cserélni, és úgy alkották meg őket, hogy egyáltalán ne szennyezzék a folyót. A turbina csapágya Dél-Amerikából hozott

speciális fából készült. A Ganz kiváló ipari alkotása több mint 100 év elteltével is még mindig esztétikus és működik. Az erőmű előzetes egyeztetés után látogatható, ottjártunkkor azonban a felújítás miatt zárva volt.

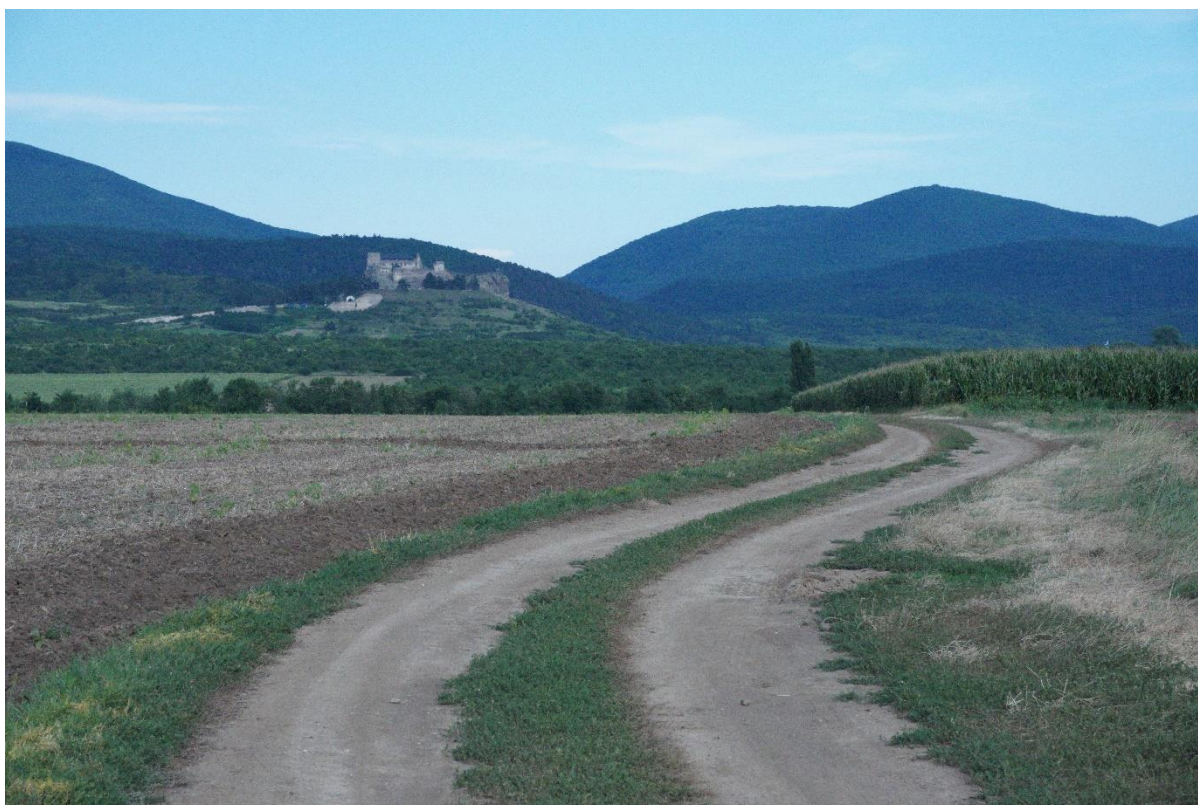
4.13 Boldogkőváralja

Fekvése:

A Miskolctól 52 km-re északkeletre fekvő község a Zempléni-hegység nyugati részén, a Hernád völgyéhez közel található.

Története:

Fényes Elek feljegyzéseiből megtudjuk, hogy a római katolikusok, katolikusok és zsidók lakta Bodó-Ko-Váraljának nevezett (Pod-Boldok) magyar-orsz mezővárost Abaúj vármegyében, Kassától 6 mérföldnyire délre találjuk. Boldogkőváralját először egy 1282-ben íródott oklevélben említik, ahol Castrum Boldua néven utalnak rá. A vár a Hernád-völgy legjelentősebb erődítményeként épült a tatárjárás után.

16. Egyre közelebb Boldogkőváraljához

A község a Tomaj nemzetséghez tartozó Jaak fia, Tyba ispán vára és faluja volt eredetileg, majd 1272 és 1290 között IV. László megszerezte cserébe Tyba ispántól. Miután kihalt az Árpád-ház, a birtok a Károly Róbert ellen lázadó Aba Amadé családjáé lett, majd a király elkobozta tőlük és a Drugeth családnak adományozta. Ekkor még csak az öregtorony állt, ők építették köré a vár többi részét. A következő századokban a vár több nemesi család tulajdonába került, akik a 15. században tovább bővítették. A mohácsi csata után Ferdinánd és János királyok birtokolták. A 17. században a vár elvesztette hadászati jelentőségét. II. Lipót parancsára több robbantást is végrehajtottak rajta a század elején, később azonban a Péchy család helyreállította neogótikus stílusban.

A 19. század elején Boldogkőváralja mezővárosi rangot és vásártartási jogot kapott. A várat jelenleg az önkormányzat kezeli. A 2002-ben kezdődött rekonstrukciós munkák még ma is folynak, ezért a vár csak szombatonként, vasárnaponként és ünnepnapokon látogatható.

A falu és a vár híres lakói:

Az egykor a várban élt nevezetes lakók közül említésre méltó Balassi Bálint, aki itt írta a Borivóknak című versét. Az 1580-as években élt a környéken, erről tanúskodnak 1584-ben Szikszón, 1585-ben Abaújszántón írt levelei is. A „magyar Luther”-ként ismert akkor még

katolikus Dévai Bíró Mátyás is prédikált a várban. Fráter György bíboros, a vár egykori birtokosa is a vallási élet képviselői közé tartozott. A falu híres lakói között említésre méltó Péchy Manó erdélyi kormánybiztos, valamint a Péchy család más tagjai is, akik országos ügyeket intéztek és fontos szerepet töltöttek be a környék településeinek az életében.

A vár látnivalói

A palotarész eredetileg kétszintesre épült vasbeton födémmel és lapos tetővel, majd állagának megóvása érdekében építettek rá egy magas tetőt. Így alakult ki a lenyűgöző lovagterem. A palotaszárnyban egy több ezer elemből álló ólomkatona kiállítást rendeztek be, amely a magyar történelem legfontosabb eseményeit, csatáit mutatja be aprólékosan és határozott koncepció szerint. A csatajelenetek miatt olyan népszerű lett a kiállítás, hogy kihelyezett iskolai történelemórákat is tartanak itt. Közép-Európa legnagyobb ilyen látványosságává vált.

Egy működőképes installáció segítségével visszaállították az egykori szárazmalmot (Malombástya). A látogatók megnézhetik és ki is próbálhatják hogyan működött egykor.

A 2002–2003. évi feltárás folytatásaként megtervezték és újjáépítették a vár kaputornyát és az északi védművet.

A várban láthatóak kiállítások is, régészeti, hadtörténeti témában is: ólomkatona tereptabló, címer- és zászlókiállítás, börtön és kínzókamra, kovácsműhely, pénzverde és numizmatikai kiállítás.

5. Összegzés

A beszámoló célja a Cserhát és a Szalonnai-hegység részletes bemutatása, az Országos Kéktúra és a belföldi turizmus népszerűsítése volt, valamint a figyelem ráirányítása a térségre. Mivel a bemutatott régió Magyarország egyik legkevésbé ismert része, kevesen jutnak el ide. A projekttel szeretném kiemelni a térség páratlan természeti szépségét, a helyi turizmusban rejlő kiaknázatlan lehetőségeket és annak fontosságát, hogy a helyi vállalkozások kapjanak nagyobb teret az infrastruktúra fejlesztésében és a helyi munkanélküliség enyhítésében.

6. Források

Internetes

- <https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%B3dvaszilas>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/B%C3%B3dvar%C3%A1k%C3%B3>
- <https://szendroitura.hu/latnivalok/martonyi-palos-kolostor/>
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/P%C3%A1los_kolostor_\(Martonyi\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/P%C3%A1los_kolostor_(Martonyi))
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tornaszentandr%C3%A1s>
- <https://www.tornaszentandras.hu/>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Tornabarakony>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Rakacaszend>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Irota>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Fels%C5%91vad%C3%A1sz>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Aba%C3%BAjszolnok>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Baktak%C3%A9k>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Fancsal>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Encs>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Gib%C3%A1rt>
- <https://kovacsmedia.hu/gibart/>
- <https://www.boldogkovaralja.hu/>
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Boldogk%C5%91v%C3%A1ralja>
- <https://kektura.hu/>
- <https://kektura.hu/okt25.html>

Papír alapú

- Az Országos Kéktúra Hollóházától Nagymarosig. Cartographia Budapest, 2012.

Személyes

- Sándor Róbert, az Abaúj Tájegység Értéktár Bizottság elnöke
- Kovács Imréné (Erzsi), a Bíbor Vendégház üzemeltetője
- Megyeri János, templomgondnok Tornaszentandráson

A képek saját fotók.